

(קלטת 4, צד A)

شرط, דת ודתים בראשית המדינה

ד"ר צבי צמרת, יד יצחק בן-צבי: (חסרים דברים בהתחלה ההקלטה)

- - - נושא דת ודתים. בן-גוריון, אני אקרא לו חילוני רדייקלי, ואני יודע כמה אנשים ידעו עד כמה הוא היה חילוני רדייקלי. למשל, בן-גוריון לא נישא בנישואין רבנים. הוא מספר ב- 1917, שהוא איך לישיבה של פועלי ציון באראה"ב ברבע-שעה, כי הוא עבר דרך הרגייסטר ונרשם לנישואין, והוא מתנצל את האיחור הזה. למשל, בן-גוריון, שלא קייםليل-סדר בביתו. ואני יודע אם אנשים יודעים את זה, שבן-גוריון היהليل-סדר עם עולים חדשים, היהليل-סדר בתנועה הקיבוצית לפעמים, אבל כשנوتر לבדו בחוג משפחתו, עקרונית אמר, שאיננו מקיים שעבודות חג. ואיך קיום שעבודות החג היה חלק מתרבות שלימה שהוא אחז בה. אני הרחבתי על זה במקומות אחרים, שבhem הוא אמר וחזר ואמר: "יהודوت איננה פולחן". אני יודע אם חברים יודעים, למשל, בן-גוריון לא קבוע מזוזה בצריף בן-גוריון בשדה-בוקר. רק אחרי פטירתו יהושע כהן זכרונו-לברכה קבוע שם מזוזה, כי אמר, מגיעים כל-כך הרבה אנשים מכל רחבי העולם ומרחבי הארץ ותוהים ושואלים, וחלקם איננו נכנס לצריף בגל זה, צריך לקבוע מזוזה. לא ארכייב.

עכשו אגיע לשרת. שרת בהרבה מאד מובנים דמה לי יצחק בן-צבי. אני רוצה להגדיר אותו כחילוני מסורת. הראשון קראתי חילוני רדייקלי, השני חילוני מסורת. ובכל אופן, צריך לומר על שנייהם את מה שגבוי אמר מה הבוקר. גבי דיבר על כך, שביו של משה שרת, יעקב שרת, הנחיל לו יחס של

כבוד עמוק להשכלה ולנאורות, ודאי דבר שאפיין את שניהם, ודאי דבר שאפיין רבים מן המנהיגים של מפא"י ביום ראשית המדינה. בן-גוריון – והדברים האלה כנראה עוד לא פוענו עד הסוף, גם לא על-ידי שבתאי טבת – עבר טראומות עם נושא הדת והדתאים בילדותו. חלק מזה כן ישבו בתוך הביווגרפיה שכותב שבתאי טבת, כגון סטירת לחי מפורסמת שאביו נתן לו בנושא מסוימים.

אין ספק, שמשה שרת היה יותר קרוב אל המסורת כחלק מן העובדה שהוא המשיך את דרכו של אביו והרבה פחות מרד בו. ויחס החום שהיה אצל אביו, יעקב, אל מסורות המשיך גם אצל הבן, שכidue אביו נפטר כשהיה בן

.19

ואני קורא משרת עצמו. הוא טוען נגד חבריו להנהגת מפא"י, כי "הם עדים סובלים (ואני מצטט) מן הטראות של חינוכם בעיירה היהודית, אשר בה הדת לא הייתה תפיסה רוחנית, אלא נסيون להשתלט על כל החיים שלהם, לקבוע את אורח חייהם לפרטיהם ולדקוקיהם", ובעצם הוא אומר מן הצד השני, לי לא היה משביר כזה כמו שהיה להם של נטישת העיירה היהודית וכו'.

אני רוצה להזכיר בהקשר לאבא, ואומר מה לאביו של משה שרת עוד משפט-שנתיים. למשל, יעקב שרת היה מאנשי العليיה הראשונה שעלו לירושלים, דבר שבchalut מעיד על גישה אחרת מאשר גישת הבילויים האחרים, ואני לא אರחיב בזה. למשל, קשר אחר שהיה לו עם יהיאל מיכל פינס, שהיה מקרוב אליו ועוד.

בין השניים, בן-גוריון ושרת, בן-גוריון אחראי פטירת אביו איןנו אומר "קדיש", עובר לסדר יום בצורה רגילה. משה שרת אומר אחראי פטירת אביו "קדיש" בבית הכנסת וכו'.

יוטר מזה, שרת ממשיך ומתקיף אישים אחרים בתנועת הפעלים, שככל המצוות הם בשビルם בעיקר גילויים של שעבוד. ואני מצטט מה כMOVEN, ואומר כך, הוא תוקף את אלה שלא עורכים בביותם קידוש בכל ליל שבת ואומר: "מה זה קידוש? קראת פרק על השבת עם תוספת איזה פסוקים המבליטים את ערך השבת בחיקם היהודים? זהה גישה יהודית לשבת". אומר יותר מזה, הוא אומר: "יש לפסול כל שליח שרוצה לצאת מן הארץ לתפוצות ומזולג בערכי הדת", אומר ולא מגשים את זה. **倘הוא אחראי על שליחים אז איןנו נלחמים מטפיק על הנושא הזה.**

אפיוזדה שפרסם קובי בשעה שפרסם את היומניהם, בתוך היומן הוא מספר, למשל, על צעידה ככה שהוא צועד עם אשתו צפורה בהתרgesות לבית של הרב הראשי הרצוג בליל סוכות, והוא מספר שהוא מאמין מתרגם לקרה הסוכה, שמא הרב יבקש ממנו לקדש קידוש של חג והוא צריך לעשות חזרה בדרך על נוסח הקידוש של החג שהוא לא יתבלבל. הוא אומר: "אני צריך לחזור על הקידוש של שלוש רגלים, ושבותות למנוחה וכו', כדי לעשות את זה כדת וכדין". ואחר-כך הוא כותב באיזוashi שמחה, שבסופו של דבר לא הוטל עליו לעשות קידוש. **"הרבה הרצוג עשה בעצמו קידוש והתבלבל".**

אני רוצה לומר, שבן-גוריון, יש להניח, שלא היה מקבל עליו לעשות קידוש גם אם הרב הרצוג היה מבקש ממנו. ואני מזכיר שוב כל מיני דברים

אחרים, שחלק מאתנו זכר היטב על בן-גוריון, שהוא ככה בביטחון חזר ואומר, למשל, הוא אומר: "בכל חיי בארץ-ישראל הייתה לי פעם אחת בבית-כנסת". ביום השנה הראשונית לכנסת היה פה, בבית הכנסת "ישורון", וחזר וכותב את זה במקומות שונים. "פעם אחת בלבד, כי הבטחתי לרבי ברלין שאני אהיה בבית הכנסת". ובעצם כאילו הנימוק פה הוא נימוק מוסרי, כי הוא הבטיח וכך נדרש לקיים הבטחות וכו'.

אצל שרת הדברים הם אחרים. אביבה, את הפתעתו אותה בצייטה שלך לגבי האתיפות, אנחנו צריכים לבדוק את המקורות ועוד לבדוק אותן לגבי היהודים מأتיפיה. (ד"ר אביבה חלמיש: דיברתי על שרת). בסדר. התכוונתי לשרת. אבל אני תיכף אסביר גם מדוע התבלבלי.

בין בן-גוריון ובין שרת ב- 1949 יש ויכול שאלה של מיهو יהודי. זה שחוש את עצמו היהודי, כמו הציגתו שאת צייטה לגבי היהודים הפלשיים, או זה שהוא היהודי במידה ובדין. בן-גוריון אומר, מספיק שאדם חושב את עצמו היהודי. אדם שחוש את עצמו היהודי וחיה בארץ ומגדל את ילדיו בעברית והילדים משרתים בצבא הגנה לישראל – הוא יהודי טוב יותר מאשר היהודים אחרים. הוא נותן דוגמא מסירה, למשל, משפחת סובוטניקים שהיתה בסגירה ואומר, שם ברור לחלוּטֵין שהבת של הסובוטניקים, שעלה-פי גזע איננה יהודיה, הילדים הם יהודים טובים יותר מיהודים אחרים.

שרת אומר כך: "האם באמת נסתפק רק בהצהרה של גוי הבא לארץ שהוא יהודי?" והוא קובע: "יש לנו סדר דתי של גירות. לדעתנו כל הלאמיות שלנו היא דתית". במלים אחרות, ההצהרה, המחשבה איננה מספיקה. במקרה

זה, בדיון המשוערים הזה, שאני מצטט אותו, ונדמה לי, שזו את עמדת שיטור מאפיינית אותו. על כל פנים, אמרתי, אנחנו צריכים לשוחח על הנושא הזה.

עוד הבדל מאד גדול מאד השנאים. בן-גוריון – ועל זה כתבתי במקומות מסוימים לא זמן – מאד קרוב לחרדים. בהרבה מאד מובנים אלרגי לציוויליזציה. שימו לב, אמרתי אלרגי, כמעט לכולה. כמובן שתגידו לי מיד את יוצאת הדופן הרבה מימון, שהיחסים אותו הם אחרים לחלווטין. אבל בהרבה מאד מקומות, וכתבתني על זה בארכיות, מי שירצה יוכל ממש את מראה המקום אחר-כך, הוא מתייחס מאד-מאד בביבורתיות אל הציונות הדתית. אולי גם על רקע הדברים ששמענו הבוקר, של חלק מן האופוזיציה לבן-גוריון היא כמובן משה שפירא, שהוא מנהיג היווני במשלה.

אצל שרת המצב הוא הפוך. הוא סולד מן החרדים וקרוב יותר לציוויליזציה. ואני מצטט, למשל, לגבי החרדים: "חיים הם את חייהם הנפשיים והרוחניים בעיקרו של דבר מחוץ לתחומי מדינת ישראל". אני מצטט לגבי הציונים הדתיים: "הם חיים את חייהם בתוך תחומי המדינה, עומדים בשתי רגליים על הקרקע". ואחר-כך אומר בנסיבות אחרות, הוא אומר, שרת, למשל, על הציונים הדתיים, כמה מהות: "יש להם אוניברסיטה בר-אילן, יש להם אינטלקטואלית דתית משכלה, יש להם ישיבות מסווג ידוע, יש הליכה שלהם לצה"ל, יש חטיבת שלחים להתיישבות, יש אקלים אחר לגמרי".

לא ארכחיב פה על בן-גוריון. אמרתי, העמדות הן הנקודות לחלווטין. אני חוזר לחרדים, אני חוזר לדיוון במשלה שעוסק בנושא של נטורלי קרטא. שרת ונטורלי קרטא. באחת מישיבות הממשלה הראשונות הוא תוקף את הקיצוניים

ואומר, שהממשלה מקלת ביחסם אליהם. ואומר כך: "ממשלה תרבותית לא צריכה לסייע את פרטומיהם האלימים ואת אלימותם הפיזית". הוא מביע עזוע מכך שהם מכנים את הרב מימון בביטויים ש"תצלינה אוזני השומע, כמו שקראו לו רב נוצרי". והוא מזהיר כך: "לא ייפלא שאותו בחור חרדי המסוג להציג מכוונות יפגע ביום מסוים ברב מימון, או בחבר אחר המושם על-ידם". ואחר-כך, שימו לב, הוא טוען נגד המשטרה, שהיא נהגת כלפי החרדים הקיצוניים בכפפותם משי ואומר כך: "כמה מהם עברו לעבר הירדן והם נעצרו ומיד שוחררו בערבות". הוא מציע "לשkul את העונשתם המיידית על ידי הגליה לבאר-שבע או למקום אחר".

בן-גוריון מן הצד השני משיב שצריך לנוכח גם כלפי החרדים הקיצוניים בסובלנות ובסבלנות. הוא אומר, אין להתמודד אתם חזיתית. הוא אומר, למשל, נדרשת סובלנות באשר לחדרים ולתלמידי התורה של אגדת ישראל, שעדיין מלמדים בהם ביידיש", והוא פוסק: "צריך לעבור זמן עד שתרגלו לכך שצריכים ללמד בעברית. הקמת המדינה זו היא קפיצה שהם אינם יכולים בקלות להקל. נחוץ איזה זמן לחינוך" וכו'.

בן החרדים קבוצה יוצאת דופן, גם בגישתו של בן-גוריון וגם בגישתו של שרת, היא כМОבן פועל אגדת ישראל, שזה סיפור אחר לחולותין. ושניהם אוחדים את הקבוצה הזאת. בן-גוריון, גם אחרי שהם פורשים מן הממשלה ב-1952, בהוראת מועצת גדולי תורה בנושא של גיוס בנות לצה"ל, בן-גוריון ממשיך לעודד אותם בכל מיני דרכיהם, כולל תקציבים מיוחדים, כולל סיוע מיוחד ומגוון. בן-גוריון פורש בדצמבר 55' והם באים לשרת וمبוקשים להמשיך ביחס המועדף שהם קיבלו מקפלן ובן-גוריון. ושרת משיב להם: "בוחלת

המשך באותו קו". ובイומן הוא כותב: "חשיבותם לא במספר אלא במשקל. כל עזרתי האפשרית תינתן להם. חובתם לעמוד שכם אחד אתנו ועיקרו מהשורש את שנות המדינה שנוגעו בה חלקים מהמחנה החרדי".

אני בכל אופן רוצה לעבור מה עכשו לדבר אחר הקשור לכל מה אמרתי עד עכשו. שרת, כפי שאמרתי, קרוב יותר לדת ולמסורת, רגש יותר לנושאים האלה, קרוב לציוונים הדתיים. אבל כאן אנחנו מגיעים לדבר אחר הקשור גם באישיותו של שרת. פחות יותר לחתו. והעובדה, שהוא למשל קרוב לרב הרצוג היא עובדה שמספריה לו בפרשא שמיד אספה עליה, שבפרוטוקולים של ישיבות הממשלה לוקחת כמאה עמודים. פשוט, דבר שאי אפשר להבין איך עסקו בפרשא כזאת בצורה כל-כך ממושכת. ואני אספה את הפרשה, בפשטות.

ימי הצנע 1952. קוניים בשר בארגנטינה, שלוחים לארגנטינה משליכים שעובדים תחת פיקוח הרבנות של ארגנטינה, והרבנות של ארגנטינה נוננתה הקשר לבשר שאחר-כך הרבנות הראשית בארץ אינה מכירה בו. ומתחיל להיות פה סיפור מכל מיני סיועים. הבשר כבר נקנה, יש רבנות שם שאומרת שהוא כשר ורבנות פה שאומרת שהוא אינו כשר. ושרת מביא ליישבת הממשלה, לשתי ישיבות הממשלה שהן הוא משמש כممלא-מקום, ולבסוף מגיעה ישיבה שלישית שבה בונ-גוריו מכריע בכמה דקות, אבל עוד לא הגענו לזה, את הפרשה. בשתי הישיבות הראשונות הוא מציג את הבעייה. הוא אומר, אני לא רק מכבד, אלא מעrizץ את שני הרבנים הראשיים, את הרב הרצוג ואת הרב עוזיאל, חן כרבניים וכגדולי תורה וכו' וכו'. אבל מה הם עושים. הם טועים, הם יוצרים קרע ביןינו ובין בני התפוצות, הם יוצרים פה מצב שיעורר התקומות כלפי הדת והדתאים בארץ וקל וחומר שם בדרום-אמריקה. מה הם עושים.

אייזו מרקחה תקום בארץ וכו' וכו'. הוא אומר, אנחנו עם בעיות כספיות כל-כך קשות וחסר אוכל וחסר במיעודبشر, וمستכל לצדו של קפלן שמעיר פה הערות על-ידי. מה עושים. כל חברי המפלגה שם נציגי מפאי'י באוטה ממשלה יש להם דעה אחידה פחות או יותר, שאומرت: צריך להביא את הבשר ולומר בארץ שהוא הוכשר על-ידי רבני ארגנטינה ואינו מקבל את ההכרה של הרבנות הראשית בארץ. פשוט. אומר, למשל, שר האוצר קפלן: "הממשלה לא נבחרה להיות הפסיקת מה נקרה בשר כשר ומה ייקרא בשר לא כשר. תבינו ופה מי שירצה יאכל". והוא עוד מוסיף: "גם כאשר הרבנות תחליט שהבשר אינו כשר נחלק בשר זה לאלה שרצו לקנות אותו. גם בירושלים המנדטורית לא הייתה שחיטה אחת, לא כל פלג דתי מכיר וכו' וכו'". ואומר אותו הדבר, דינור ואומר שיטרית ומביא פה את הסיפור בין הספרדים ובין האשכנזים, שלאלה יש שחיטה כזאת ולאלה יש שחיטה כזאת וכו'.

שרת איננו יודע לפסק. ורק בישיבת הממשלה השלישי, שmagiu בן-גוריון, בסופו של דבר מתקבע החלטה שאומרת לחלק את הבשר שהובא מארגנטינה, מתוך הודעה על המצב שהתחוויה בקשר לשירותו ומצביעים 6 שרים בעד, 3 שרים של הציונות הדתית נגד ובזה נגמרה הפרשה. מה עמודים בפרוטוקול.

דוגמה שנייה להיסוסים שלו. באחת מישיבות הממשלה ב- 1954 טובע יוסף בורג ש"הממשלה התערבת ותמנע תהליכי 1 במאי שעמדה להיערך בחיפה, כיון שה- 1 במאי יכול בשבת ויהי תילול שבת רב". הציטטה כМОבן מבורג. אז שרת מגמגם ומשיב: "בשים רשות ראשון אין אני יודע אם אני צריך להתערב בעניין". מיד קופץ לבו לצדיו ואומר בחדות: "אין סמכות לממשלה להתערב".

ורק כך זה נפסק. "אין סמכות למשלה להתערב בנושא של מצעד 1 במאי בחיפה".

שרת תמן בהענקת סמכות מוחלטת לבתי הדין הרבניים בכל נושא הנישואין והגירושין. הוא מספר באחת מישיבות הממשלה על בחורה שפגש אחרי חתונה וזוו התרתקחה וזעמה על טדרי נישואיה. לטענתו תבעו מן הבחורה (ואני מצטט) "להתיעיצב לפני איזו אשה, שימוש מה קוראים לה צדקנית. אשה צדקנית זו חוקרת את הבחורה ומתעניינת לדעת מה מצבה הפיזיולוגית, היא מתעניינת לדעת תאריך חודשי מסוימים, מתי הוא חל וזואת בהקשר למועד חופה. והוא כועס ומטקומים ואומר: "איפה נשמע בדבר זהה?" ויוטר מזה הוא אומר, מtekומים נגד "השליחים הדתיים שהם עלולים להפוך את המסורת לחסרת כבוד ולעתים אפילו למעוררת סלידה", ואומר לסגן שר הדתות, זרת ורהפטיג, שמשמש שם נציג של שפירה באותו דין: "אין אתה צריך למצב הדת בישראל. אתה מבזה מעמד הדת בישראל בעיני בחורות אלה, ול依 חורה על כך." אתה, אולי לך פחות חשוב מה שקורה למעמד הדת בארץ. לי מאד-마다 חורה על-כך.

אבל בסופו של דבר, למשל, בהקשר אחר הוא אומר: "התפלצתי מן המשטר שבו אנחנו חיים". והתפלצתי מאייה משטר? "איך אנחנו ממשיכים ונוטנים לМИיסד הדת למשיך את הספר של החלטה". ומספר מה ספר ונווטנים לМИיסד הדת למשיך את הספר של ההחלטה. ומספר מה ספר בישיבת הממשלה. הספר הוא, שמצוירתו שבולה נפל במלחמה ולא היו להם ילדים, לבעל היו שלושה אחים, שלושתם נשואים, לפי דבריו, וכולם נתבעו לתת לה החלטה. שלושת האחים עשו יד אחת ותבעו מאותה אשה כסף רב תמורת ההחלטה. ושרת מתפלץ וכותב, איך זה יתכן? למרות שהוא מציג מה את

הדברים بصورة מأد-מאד חריפה בישיבת הממשלה, הוא בסופו של דבר כראש הממשלה מנסה קצר לבסוף מן ההצעה הזאת, ומסיים ממש את הדוגמא שהוא מביא, הוא אומר: "איני רוצה להיכנס לוויוכוח".

חודש אחר-כך, ב- 9 בנובמבר 1953 – במקרה הזה הוא מלא מקום – הוא מזכיר ביומו, כי "מצירתו (אותה מזכירה) זכתה לקבל חיליצה מאותם שלושת האחים, אולם המועד להיות חתנה הוא כהן ואסור לו לשאתה". ואז הוא מחליט, וזה מעניין, "لتת יד לסדר את הרבה, לא לומר לו את הסיפור הזה, כי הסיטואציה ההלכתית נראית בעיניו בלתי מתقبلת על הדעת". והוא מארגן נישואין עם כהן بصورة כזאת.

יחס לשבת. הוא חוזר ואומר, "כש שאין קיום לשבת בלי מדינת ישראל כך אין קיום למדינת ישראל בלי עבודה בשבת". הוא מסביר, שבלורעפה ולוועדה שעוסקת בנושא של היתרי עבודה בשבת: "אם לא יהיה דיון רציני בשאלת איך מנהלים חיים של מדינה בלי עבודה בשבת, ואם לא ייתירו לשורה של מפעלים מסוימים להתנהל בשבת ולשורה של מערכות מסוימות להתנהל בשבת, לא תישמר השבת ולא קיום למדינת ישראל".

פרשה ידועה שהתרסמה לאחרונה עוד יותר, הקשורה לנושא של פטור לבני ישיבות, 1954, יהושע, שהזכיר, היא גם שנה מסובכת מבחינתו, שלבון שהוא שר בטחון מוציא את הסיפור של פטור לבני ישיבות ומנסה לגייס את בני השירות לצבאי. ואז בין היתר הוא כותב ביומו, משה שרת: "בדיקות נרץ מה יהיה צורך לנו, וליבן בדיק בשעה זאת". הפרשה בסופה של דבר נפתרת על-ידי זה שאחרי לחצים רבים ואחרי כל מיני תיאורים שהוא מתאר, איך הרוב הרצוג

מנסה להיפגש אותו והוא בורח ועוד כל מיני, בסופו של דבר הוא חוזר להסדר (להסביר?) הבן-גוריאוניסטי, שקבע את אותו פטור שאנו עסוקים בו עד היום.

נושא אחר. הוזכר פה הבוקר על-ידי גבי הסיפור הידוע, שהוא לא סיפור, שהוא עובדה היסטורית, על הנערורים בכפר הערבי עין-סיניה. שם הוא הכיר אמונות תפלוות של כפריים מוסלמיים, ובאמצע העשור הראשון, באחד הדיוונים במשלחת, הוא פוגש ביהודים מארצות האיסלם, והוא אומר כך: "מתנקזים בארץ יסודות הנוטים לאמונות תפלוות בתוקף רמתם, הרגילים ועוד". והוא תובע "להרים אותם" וחוש ש"נותנים אופioms למכוירים". ככלומר, נוטנים להם אמונות תפלוות למכוירים לאמונות תפלוות. וכל זה מתקשר בשאלת שבון-ציוון דינור שואל במשלחה על מקום בדרך מTEL-אביב לירושלים, כנראה על-יד צרעה, שפתא מחליטים לקרוא לו כרם שמשון. והוא שואל: "איך זה הארץ מתמלאת מקומות קדושים שניים ושלישים בדרגה. הדבר לא יתכן" וכו'. שר הדתות מшиб לו, שבימי הוויד הלאומי הייתה ועדת בראשותו של בן-צבי וזה קבעה 400 מקומות קדושים בארץ וכו'. ושפירה עוד שואל אותו שאלה נוספת: "מה יותר טוב, האם להפוך את המקום למקום קדוש לנוצרים שיש להם גם איזו תביעה על המקום, או אולי יותר טוב שזה יהיה מקום קדוש ליהודים?"

שרת מסכם: "לא ניתן שתהיה גישה לגמרי לא מדעית לדברים האלה". מסכם אבל לא עומד אחרי הסיקום אחר-כך. ובסופו של דבר הפעולה שאנו מכירים אותה של מאות מקומות קדושים נמשכת באותו אופן הלהה.

אני מסכム את הרצאה כולה. שרת הילך בדרך האמצע המסורתית. הוא לא היה חילוני רדייקלי וכמוון שלא היה דתי אורתודוקסי. הוא חש של מדינת ישראל בדורנו אין כל דרך אחרת, וכך הוא אומר, "אלא להתאפשר עם הציבורים הדתיים".adam פרטיו הוא חש קירבה למסורת וקרוב לרוב מנהגיה. הוא רוצה שינחילו לדור הבא ידע בידות ותודעה יהודית. פרשה אחרת שקשורה בנושא של ארן ותודעה היהודית. גם שם יש התבטאויות שלו. יחד עם זה הוא מדגיש, ש"מנהיגים מסויימים הם פרימיטיביים ובלתי אנושיים, ומקווה שהמנהיגות הדתית הרבנית תשרש אותם בעצמה".

ראש ממשלה בהרבה מאד מובנים הוא דומה לבן-גוריון. הוא עושה קוاليיציה כموון עם הדתיים. הוא חשש מכל זעוז שקשרו בהם. אין ספק שהוא ושם הוא הרבה פחות תקין והחלטתי מראשי ממשלה אחרים, כמו בן-גוריון ונולדה ומחברי ממשלה אחרים, שהם היה קל יותר כי הם היו במובן מסוימים אופוזיציה בתוך הממשלה. אני מתכוון ללבון ולדינור.

ביוון הוא מספר על דיון פנימי בהקשר לחוק הדינים, בו הוא מנסה להרגיע את ארן, שזעף וקצף על הדתיים והוא אומר לארן: "הקצף לא יועיל. זה הוא הרכב המדינה עכשו, הרכב המדינה והעם ויש להתאזור בסובלנות בלי גבול". זאת הייתה תמצית ההשקפה שלו בנושא דת ודתיים. כמה שפות עימותים ומשברים, סובלנות וסובלנות מתוך אמונה שגם הזמן יעשה את שלו.

פרופ' אהוד לוֹז – יוֹיר המושב השני:

תודה לצביקה. יש לנו עוד כמה דקות לשאלות. אם מישחו רוצה להפנות, בבקשתה.

יעקב שרת:

דבר אחד לא הזכרת, שבן-גוריון מעולם לא חשב כיפה. משה שרת לא העז שלא לחייב כיפה במקומות כמו בית-כנסת, בית קברות.

ד"ר צבי צמרת:

אני אזכיר, למשל, שבhalooih של עגנון יש יכולת מפורסת, שדן לאור עכשו ככה הרחיב עליו בספר "חמי עגנון". עומדים מסביבו של הנפטר ולוחצים על בן-גוריון ואומרים, הלא בא את לכבד את המת. והוא בתוקף מאד לא חייב לא כיפה ולא כובע.

יעקב שרת:

יש התבטאות מאד חריפה של משה שרת בנושא חבישת הכיפה במקומות שמקובל לחייב כיפה. דבר שני שרציתי לספר, כשהתקבל חוק הדיינים, משה שרת דיבר על זה בכנסת. הוא אמר שזה על תנאי. אם תדעו להחריף את התנאים של הנישואין וכו' וכו', דבר שלא היה. כלומר, החריפו ולא עמדו בפרק.

פרופ' אהוד לויז – יו"ר המושב השני:

תודה ליעקב. עוד מישחו? בבקשתך.

הערת ביןימים:

להערכה האחרונה, בנוגע שבן-גוריון אלרגי לציוויליזציה. בכל זאת, כמה שהוא היה אלרגי הוא לא הלך עם מפ"ם לקואלייציה. הוא הלך אתם. אז

כל-כך אלרגי הוא לא היה. הממשלה הראשונה הייתה עם החזיות הדתית הלאומית. לא עם מפ"ם.

שאלת שנייה לד"ר פרוינדליך, שאמר שרת היה נגד אוריינטציה. אני זוכר הרצאה שלו שעוררה סערה, שהיתה 400 מטר מכאן, באולם ר. אני לא יודע אם מישחו פה היה נוכח בהרצאה זו. ושם הוא אמר: "אנחנו לא ניטרליים. אנחנו חלק מהעולם המערבי, ואני אמונה חמישה סוגים – ריבוי מפלגות, חופש עתונות, נסיעה לחו"ל ועוד כמה דברים כאלה. זה היה מיד לאחר המלחמה בקוריאה, כמה שבועות לאחר מכן, כשהתחילה חסודות שבן-גוריון חשב על משלו צבא. ושרת אמר בפה מלא: אנחנו לא ניטרליים. אנחנו חלק מהעולם המערבי. אנחנו לא נזדהה עם גוש אחד נגד מישנו. זו הגבלה. אבל אנחנו לא ניטרליים. אנחנו חלק מהעולם המערבי. ואני זוכר, היה סקנדל אדיר. אם מישחו זוכר, היה שרגא רוט, שעשה לשרת את המות. היה札ן גדול. ואחר-כך הcotורת הראשית ב"על המשמר" הייתה על שבעה טורים: משנים את הקו. אנחנו הופכים לחלק מהעולם המערבי. אז אי אפשר להגיד שרת היה נגד אוריינטציה.

הurret בינויים :

בענין של הדיון על הבשך שנמשך כל-כך הרבה זמן, בסוף בא בן-גוריון והכיריע. אתה רואה בזה שרת לא היה בעל כושר החלטה? כך השתמע לפחות.

ד"ר צבי צמרת :

אני רוצה להרחיב לנושא של הקואליציה עם הדתיים ולהגיד מה דבר יותר כללי. תיארתי, למשל, את בן-גוריון שנישא בנישואין אזרחיים ומדבר על

זה בדומה כל-כך חזה ובניגוד אחרים. למשל, ערי גם הוא נישא בನישואין אזרחיים, אבל אחר-כך הוא מגיע לרבעות בחיפה ונישא פעמי שנייה בನישואין רבניים. ובן-גוריון, מנסים כל הזמן לשכנע אותו להינשא גם בನישואין רבניים. הוא מסרב בתוקף. זה אותו בן-גוריון שחוזר ואומר בכל מיני מקומות: רק נישואין רבניים. אותו בן-גוריון שאומר: קבענו נישואין רבניים בארץ. אנחנו קבענו את זה. לא כפו את זה علينا. במלים אחרות, נכנס פה פרופי גורני, שכتب משה קטרה ונחמדה על בן-גוריון הקיפוד ובן-גוריון השועל, או בניסוח אחר שהוא קורא לו, אוטופיזם פרגמטי. יש לו אוטופיה, שבאוטופיה הוא מוליך לך מסוימים, שקרأتي לו חילוני רדייקלי. אבל יש לו פרקטיקה. הפרקטיקה היא אחרת. באוטופיה הוא אומר דברים מאד קיצוניים. זה לא היה נושא הרצאה. אם הייתה מרצה רק על הנושא הזה אז הייתה מרחיב מאד. למשל, הוא אומר, יש תורה משה ויש תורה משה ספרה. שתי תורה אחרות לגמריו.

למשל, ב- 1955 הוא כותב מכתב לחבריו המפלגה שלו עבר הקמת הממשלה של אותה שנה, שמאז תקין ומאז אלים אפילו נגד שפира ונגד פנקס. אחרי חודש הם מכחנים עצמם במשרד. בן-גוריון מנסה במשך שנים לפצל את הציונות הדתית לשניים, ליצור מצב של קואליציה עם המפלגות הפעוליות הדתיות ולמעשה להכנס אותם תחת כנפי מפא"י ולהשאיר את הצד השני שהוא קרא לו, למשל, לפנקס הוא קרא רוויזיוניסט, איש ימין ועוד כל מיני ביטויים. לוורהפטיג הוא קורא ישועי בתוך הדברים שלו.

זה לא נושא הרצאה. אני רק רוצה לומר, בן-גוריון במפורש בפרקטיקה שלו אחר מאשר באידיאולוגיה שלו. וחלק מן הפרקטיקה אומרת,

132
י.ד יצחק בן-צבי
משה שרת - המנהיג וזרכו במדיניות
16.5.2000

לא להתמודד חוזיתית, לא לפטור את כל הבעיות. עכשו הוא אומר באיזשהו
ביטוי, הוא אומר, עכשו אנחנו בתקופה של בנין הבית. לסדר את הרהיטים
 אנחנו נסדר אחר-כך.

(הפסקה)

(קלטה 4, צד B)